



**RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH**

**Adam Bodnar**

Warszawa, 27 października 2015 r.

**II.071.4.2015.ED**

**Pan**

**Borys Budka**

**Minister Sprawiedliwości**

**Warszawa**

Postulat wprowadzenia do ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.) przepisu penalizującego stosowanie tortur, jest od lat podnoszony przez organizacje międzynarodowe. W szczególności rekomendacja taka kierowana jest do rządu polskiego przez Komitet ONZ Przeciwko Torturom każdorazowo po rozpatrzeniu sprawozdań okresowych Polski, przedkładanych w trybie określonym w art. 19 ust. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanej dalej Konwencją lub CAT). Podobnie od lat organizacje pozarządowe w Polsce konsekwentnie zajmują stanowisko, że należy wprowadzić do kodyfikacji karnej przestępstwo tortur, obejmujące swoją treścią zachowania określone w art. 1 CAT. Postulat nowelizacji Kodeksu karnego w tym zakresie przedstawiał również Rzecznik Praw Obywatelskich, kierując już w 2000 r. wystąpienie poświęcone tej kwestii do ówczesnego Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego (RPO-343642).

Definicja tortur została zawarta w art. 1 CAT, zgodnie z którym tortury oznaczają każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to

nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo.

W swoich rekomendacjach Komitet Przeciwko Torturom wielokrotnie powtarzał, że włączenie do krajowego prawa karnego definicji przestępstwa tortur, ściśle odpowiadającej definicji z art. 1 CAT, pozwoliłoby w sposób wyraźny zarysować różnicę pomiędzy aktami tortur dokonanymi przez funkcjonariusza publicznego lub za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem, albo przez jakąkolwiek osobę działającą w imieniu publicznym, a aktami przemocy w szerokim tego słowa znaczeniu, popełnionymi przez osoby nie działające w imieniu państwa. Podnosił także, że wprowadzenie do porządku prawnego przestępstwa tortur spowoduje, iż nie będzie możliwe uchylenie się od odpowiedzialności karnej przez sprawców takiej zbrodni.

Rząd Polski przedkładając w lutym 2012 r. Komitetowi Przeciwko Torturom V i VI Sprawozdanie Okresowe Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania obejmujące okres od 1 października 2004 r. do 15 października 2011 r. (ze szczególnym uwzględnieniem okresu od 1 maja 2007 r. do 15 października 2011 r.), podkreślił, podobnie jak w przypadku poprzednich sprawozdań, że wszelkie elementy definicji tortur zawartej w art. 1 CAT znajdują odzwierciedlenie w polskim Kodeksie karnym, stanowiąc znamiona różnych przestępstw w nim określonych.

Tymczasem analizując ustawodawstwo krajowe należy przede wszystkim podkreślić, że przepis art. 40 Konstytucji RP stanowi, iż nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Z kolei przepis art. 3 k.k. i art. 4 § 1 k.k.w. wyrażają zasadę humanitaryzmu, zaś ten ostatni dodatkowo zawiera zakaz stosowania tortur. Obecnie jednak przestępstwo tortur nie istnieje w świetle unormowań Kodeksu karnego, a przepisy stanowiące o odpowiedzialności karnej, którą ewentualnie można by powiązać z tego rodzaju zbrodnią, są stypizowane między innymi w art. 191, 245, 246, 247 k.k., a słowo tortury pojawia się tylko w kontekście jeńców wojennych (art. 123 § 2 k.k.).

Faktem jest, że polski Kodeks karny penalizuje użycie przemocy, groźby bezprawnej lub innej formy fizycznego lub psychicznego znęcania się przez funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczeń (art. 246 k.k.). Przewiduje karę za znęcanie się nad osobą legalnie

pozbawioną wolności (art. 247 § 1 k.k.), karze podlega także funkcjonariusz publiczny, który wbrew swojemu obowiązkowi dopuszcza do popełnienia takiego czynu (art. 247 § 3 k.k.). Każde inne nadużycie siły, którego dopuszcza się funkcjonariusz publiczny podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, jeśli zostanie zgłoszone przez pokrzywdzonego bądź w inny sposób dojdzie do wiadomości organów ścigania, jest przedmiotem postępowania przygotowawczego jako odrębne przestępstwo przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków, w ewentualnej kumulacji z innymi właściwymi przepisami karnymi.

Szczegółowa analiza definicji tortur z art. 1 CAT pozwala jednak uznać, że polska kodyfikacja karna nie penalizuje wszystkich jej elementów. Przepisy Kodeksu karnego nie uwzględniają sytuacji stosowania tortur „w celu ukarania osoby za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji”. W praktyce może to uniemożliwić ściganie i karanie sprawców tortur, stosujących je z tych powodów i celów. Narusza to również prawo ofiar do sądu i sprawiedliwego zadośćuczynienia.

W ślad za opinią Stowarzyszenia Interwencji Prawnej (przedstawioną do V i VI Sprawozdania Okresowego Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji), za wadliwe należy również uznać rozwiązanie, polegające na penalizacji poszczególnych elementów definicji tortur w różnych przestępstwach, z których nie wszystkie wskazują na celowe działanie funkcjonariusza państwowego. Wymienione w sprawozdaniu rządowym artykuły Kodeksu karnego, ani powoływane w zbiegu z nimi, które dotyczą sprawstwa, pomocnictwa, podżegania, nie wyczerpują bowiem definicji art. 1 CAT. W przepisach Kodeksu karnego jest mowa o działaniach wyłącznie funkcjonariusza publicznego lub osoby działającej na jego polecenie. Tymczasem Konwencja stanowi także w kontekście definicji tortur o „innej osobie występującej w charakterze urzędowym” lub osobie działającej za ich „wyraźną lub milczącą zgodą”.

Tak więc obecnie obowiązująca regulacja prawna znacznie utrudnia lub wręcz uniemożliwia kwalifikację konkretnych czynów jako tortur w rozumieniu Konwencji i nie odpowiada zaleceniom międzynarodowym w tym zakresie. Nie są mi również znane przypadki, aby w sprawach karnych przeciwko sprawcom przestępstw był stosowany bezpośrednio przepis art. 1 CAT, mimo że zgodnie z postanowieniami art. 91 ust. 1 ustawy

zasadniczej, Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur (...) jest częścią krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana.

W kontekście powyższych rozważań należy zwrócić uwagę, że w swoich rekomendacjach Komitet Przeciwko Torturom wielokrotnie powtarzał, że Państwa - Strony Konwencji powinny rozważyć włączenie do krajowego prawa karnego definicji przestępstwa tortur, ściśle odpowiadającej definicji z art. 1 CAT, tak aby zarysować różnicę pomiędzy po pierwsze, aktami tortur dokonanymi przez albo za namową lub zgodą albo przyzwoleniem funkcjonariusza publicznego albo jakiegokolwiek osoby działającej w imieniu publicznym, a po drugie aktami przemocy w szerokim tego słowa znaczeniu, popełnionymi przez osoby niedziałające w imieniu państwa. Zalecane jest także, aby Państwa - Strony uczyniły z tortur przestępstwo, które nie da się pominąć przy odpowiedzialności karnej. Tymczasem większość państw zignorowała potrzebę dostosowania krajowego prawa karnego do definicji tortur zawartej w art. 1 CAT. Stąd od lat Komitet Przeciwko Torturom krytykuje niepowodzenie rządów w odpowiedniej implementacji definicji tortur zawartej w CAT. Jak podkreśla Komitet, przestępstwo tortur uregulowane w prawie krajowym nie musi literalnie odpowiadać art. 1 CAT, ale musi przynajmniej obejmować wszystkie elementy z definicji zawartej w CAT (*zob. Manfred Nowak, Elizabeth McArthur, The United Nations Convention Against Torture. A Commentary. New York, 2008, str. 54-55*). Tymczasem, jak zwrócono uwagę władzom Polski w trakcie 51 sesji Komitetu Przeciwko Torturom, która odbyła się w dniu 30 października 2013 r., w przeciwieństwie do tego co twierdzi rząd Polski, definicja tortur zawarta w artykule 1 Konwencji nie znalazła odzwierciedlenia w Kodeksie karnym, którego przepisy nie objęły poszczególnych elementów wymienionych w artykule 1 CAT. Ponadto, przestępstwa o których w nim mowa powinny być zagrożone sankcjami odpowiadającymi ich powadze, co aktualnie nie znajduje odzwierciedlenia w polskiej kodyfikacji karnej (*zob. CAT/C/SR/1174*).

W związku z powyższym aktualny stan prawny nie może być w moim przekonaniu uznany za wystarczający, zaś wprowadzenie do Kodeksu karnego przestępstwa tortur ma znaczenie nie tylko praktyczne, pozwalające na ściganie sprawców tego rodzaju zbrodni, ale także symboliczne. Nowelizacja Kodeksu karnego w kierunku przeze mnie postulowanym, będzie bowiem wyrazem respektowania przez Polskę postanowień konwencji, rekomendacji instytucji międzynarodowych stojących na straży praw człowieka, ale także wyraźnym przekazem, że państwo polskie nie daje przyzwolenia dla jakichkolwiek zachowań, które mieszczą się w definicji tortur i przewiduje za nie odpowiednio surową karę. Tym samym nasz kraj dołączyłby do grona państw, które w swoich ustawodawstwach uregulowały przestępstwo

tortur. Jako przykład można tu wskazać kodyfikację Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji, Finlandii, ale także Rumunii, czy Albanii. Wzmocniłoby to legitymizację zakazu tortur.

W związku z powyższym, zwracam się z uprzejmą prośbą do Pana Ministra o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w przedstawionej kwestii i skierowanie zaprezentowanego przeze mnie postulatu zmian legislacyjnych do prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego, działającej przy Ministrze Sprawiedliwości. Bardzo proszę o informację o decyzji Pana Ministra w tej sprawie.

Podpis na oryginale